

РОЗДІЛ II.
РОЗВИВАЛЬНА ФУНКЦІЯ НАВЧАННЯ –
МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА САМОРОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ

Ю. В. Рева
канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД
ДО ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ
В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ – РУШІЙНА СИЛА
ЗРОСТАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ

Дана стаття присвячена гармонійному розвитку особистості учня за допомогою технологічного підходу в навчально-виховному процесі, запорукою якого є педагогічна майстерність учителя.

Ключові слова: гармонійний розвиток, технологічний підхід, потенціал, адаптація, інтеграція, провідні якості особистості, фази становлення особистості, педагогічна майстерність, професійні якості педагога, сфери життєтворчості, якості життєвої компетентності людини.

Данная статья посвящена гармоническому развитию личности ученика при помощи технологического подхода в учебно-воспитательном процессе, залогом успеха которого есть педагогическое мастерство учителя.

Ключевые слова: гармоническое развитие, технологический подход, потенциал, адаптация, интеграция, ведущие качества личности, фазы становления личности, педагогическое мастерство, профессиональные качества педагога, сферы жизнетворчества, качества жизненной компетентности человека.

This article deals with the harmonic development of a student's personality with the help of technological approach in the process of studying the success of which is based on the pedagogical skill.

Keywords: harmonious development, technological approach, potential, adaptation, integration, leading qualities of a personality, personality formation stages, pedagogical skill, professional qualities of a teacher, creative work areas, basic competence qualities of a man.

Актуальність дослідження розвитку особистості людини посідає в сучасних наукових дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць. Основою сучасної освіти для людини XXI століття є розвиваюча, культуротворча, домінанта [5]. Виховання і розвиток такої особистості, що вмє критично мислити; використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем; здатна до самоосвіти й саморозвитку; опрацьовувати різноманітну інформацію; бути відповідальною, яка прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни [15]. З огляду на це працівникам освіти різних рівнів та категорій

необхідно створювати сприятливі умови для розвитку гармонійної особистості учня, що є основою прогресивного зростання суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України. Провідна місія в цьому напрямку належить зростанню педагогічної майстерності вчителя з позицій створення ефективних технологічних прийомів і переходів гармонійного розвитку особистості школяра в навчально-виховному процесі.

Мета статті полягає в розкритті ефективних технологічних прийомів і підходів до гармонійного розвитку особистості учня в навчально-виховному процесі, що є надійною основою педагогічної майстерності вчителя та джерелом позитивного впливу психічної енергетики на вихованця.

Постановка проблеми. Шкільна освіта – основа розвитку творчої, освіченої особистості учня, формування його основних життєвих компетенцій, що є запорукою становлення суспільства і держави. Удосконалення освітнього процесу навчальних закладів передбачає реалізацію принципів гуманізації та методологічну переорієнтацію навчання і виховання; інтенсифікацію психолого-педагогічних технологій гармонійного розвитку вихованців і підвищення педагогічної майстерності вчителя. Основні концептуальні теоретичні положення розробок розвитку особистості школяра (І. Д. Бех [1], Л. І. Божович [2], О. В. Бутрій [3], В. К. Буряк [4], Ю. В. Васьков [6], Л. С. Виготський [7], О. М. Леонтєв [16], І. С. Якиманська [28] дають правомірність для постановки питання з розвитку особистості учня в навчально-виховному процесі).

Особистісна орієнтація освіти своїм корінням сягає глибинних витоків людської культури, в основу її розвитку покладено гуманістичні традиції педагогічної думки, концептуальні положення систем розвивального навчання, технології формування та становлення загально-розвиненої особистості.

Ідеї розвивального навчання зустрічаються в працях західноєвропейських педагогів Й.Г. Песталоцці та Ф.А. Дістерверга. Так, Й.Г. Песталоцці вбачав у розвитку в дітей «істинної людяності», велику увагу приділяв розумовому розвитку дитини [19]. Головна мета дидактичної концепції Ф. А. Дістерверга – розвиток розумових сил і здібностей дітей [21].

Яскравими представниками напрямку гуманізації шкільної роботи й розвитку особистості в педагогіці є С.Френе, Д.Дьюї, Г.Шаррельман, К.Д. Ушинський, С.Русова, І.Ващенко, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський.

Видатний педагог К.Д.Ушинський вважав, що розвиток сприйняття пере-буває у тісному зв'язку з розвитком мовлення і мислення, так як сприйняття живиться та насичує мислення дитини образними і конкретними уявленнями.

У розвитку теоретичних основ і практику побудови української

національної школи з позицій технологій розвивального навчання вагомих внесок зробила С. Ф. Русова. Вона вважала, що школа мусить звернути особливу увагу на виховання розуму дитини. У цій справі потрібно (зміцнювати у людині силу її розуму, щоб він керував усією духовною діяльністю, укладав ясні уяви і зводив їх до системи) [12].

Огляд витоків до розвитку особистості учня в навчально-виховному процесі не може бути повним без висвітлення педагогічної системи формування гуманної особистості В. О. Сухомлинського. Гуманізм В. О. Сухомлинського особливо яскраво виявився в його ставленні до організації навчання учнів. Розумову працю дітей педагог розглядав як засіб розвитку розумових сил і здібностей, становлення особистості дитини.

Дослідженню особистості присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, Л.В.Занкова, В.В.Дави-дова, Д. Б. Елконіна, С. Л. Рубінштейна, Г. С. Костюка та інших.

Видатний психолог-гуманіст Л. С. Виготський обґрунтував можливість та доцільність навчання, орієнтованого на розвиток дитини як на свою пряму та безпосередню мету. Вчений розглядає необхідність засвоєння знань, вмінь та навичок, як найважливіший засіб розвитку учнів. Він встановив, що розвиток інтелекту дитини відбувається через зону (ближнього розвитку), коли дитина спочатку може робити щось у співпраці з дорослим, а потім переходить на такий рівень розвитку, коли цю дію може виконати самостійно. Дослідник вважав, що «тільки те навчання в дитячому віці добре, коли воно випереджає розвиток і веде розвиток за собою...» [8].

Найпопулярніші ідеї Л. С. Виготського щодо можливості та доцільності навчання, орієнтованого на розвиток дитини, були розвинуті у психологічній теорії діяльності О. М. Леонтьєвим. Найголовнішим, на його погляд, є становлення учня як суб'єкта різноманітних видів і форм людської діяльності.

Концепцію Л. С. Виготського підтримував С. Л. Рубінштейн: «Дитина не розвивається і виховується, а розвивається, виховуючись та навчаючись, тобто саме розвиток дитини в ході навчання не тільки проявляється, а й удосконалюється» [23].

На широкій експериментальній основі гіпотезу Л. С. Виготського перевіряли та конкретизували два наукових колективи: Л. В. Занкова та Д. Б. Елконіна.

Технологія Л. В. Занкова передбачає участь школярів у різних видах діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також методів, спрямованих на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мови. Його система розвивального навчання має у своїй основі такі взаємопов'язані принципи: принцип навчання на високому рівні складності; принцип навчання швидким темпом; принцип провідної ролі теоретичних знань; принцип усвідомлення школярами процесу учіння; принцип

цілеспрямованої і система-тичної роботи з розвитку всіх учнів [13].

Слід визначити, що впровадження технологій Л. В. Занкова дало розвивальний ефект у сфері таких психічних процесів, як спостережливість, мислення тощо.

Д. Б. Ельконін, розвиваючи ідеї свого вчителя Л. С. Виготського, досліджував широке коло проблем дитячої та педагогічної психології. Центральною проблемою його досліджень була природа дитинства й глибинні закони психологічного розвитку дитини. Він є автором теорії ігрової та навчальної діяльності, ефективної технології навчання дітей на основі звукового аналізу слова.

Своєрідність навчальної діяльності школярів Д. Б. Ельконін убачав у самопізнанні дитини. При цьому школяр свідомо сприймає навчальну діяльність як особливу діяльність, особисту мету. Було сформовано основи концепції розвивального навчання, у якій дитина є не об'єктом впливів учителя, а суб'єктом учіння, який самозмінюється [27].

Спільно з Д. Б. Ельконіним працював його колега В. В. Давидов. Результати досліджень дали підстави для висновку, що дитина може розвивати свої освітні завдання, якщо у структурі її психіки сформується і розвинуться такі психічні новоутворення, як абстрактно-теоретичне мислення, здатність до усвідомленого та цілеспрямованого управління поведінкою, активність і суб'єктивність у навчальній діяльності [10].

Навчальне завдання – важливий компонент навчальної діяльності. Поняття «навчальне завдання» було введено В. В. Давидовим і Д. Б. Ельконіним. Цілеспрямовану навчальну діяльність характеризують такі особливості: особлива форма активності дитини спрямована на зміну себе як суб'єкта учіння; головним змістом навчання повинні бути загальні способи дій щодо розв'язання різноманітних завдань, які спрямували б діяльність учнів на володіння цими способами; необхідність з'ясування у процесі цілеспрямованої навчальної діяльності походження понять і позначуваних ними дій, підтвердження необхідності цих понять і дій для теоретичного пізнання відповідної галузі знань, а також теоретичних засад дій, що засвоюються; організація навчання від абстрактно-загального до конкретно окремого; науково-теоретичний характер цілеспрямованої навчальної діяльності.

Взаємозв'язки та взаємозумовленість зовнішніх і внутрішніх вчинків розвитку особистості розглядали Б. Г. Ананьев, В. М. М'ясищев, Ш. Н. Чхартишвілі.

У сучасній психології є велика кількість досліджень стосовно зв'язку розвитку мислення і пам'яті у набутті знань, які висловлюють його із різних сторін: генетичної (П.П.Блонський, Л.С.Виготський, О.М.Леонт'єв) діяльності (І.І.Зінченко, А.О.Смірнов, Г.К.Середа), функціональної (В.П.Зінченко, Х. Піаже).

Цільне місце відводить рефлексивному спілкуванню як умові

розвитку особистості Л.О.Гапоненко [9]. На новому рівні осмислює формування особистісних сил, властивостей та здібностей людського індивіда В. К. Буряк [4]. Цей процес відбувається в умовах його реальних суспільних відношень, причому зміст цих реальних суспільних стосунків створює власний зміст засвоєння (учіння) і, таким чином, визначає і його характер. О. В. Бугрій якість навчання розглядає в контексті зв'язків навчання і розвитку, усвідомлюючи ці зв'язки не в якості їх причинно-наслідкових, а з точки зору функціональних проявів, фіксуючих розвиваючу сутність навчання як його внутрішню, сутнісну характеристику [3].

У теорії і практиці роботи шкіл існує багато варіантів технологій навчально-виховного процесу. Кожен автор вносить у освітній процес щось своє, індивідуальне. І. М. Дичківська [11] розкриває загальні засади педагогічної інноватики, сутність і особливості педагогічної технології, інноваційну діяльність педагога, а також найпоширеніші інноваційні педагогічні технології. О. М. Пехота [17] розкриває дидактичні можливості та особливості їх організації, розглядає вітчизняний і зарубіжний досвід використання освітніх технологій. Автор орієнтує на розвиток творчого потенціалу особистості шкільного педагога. Г.К.Селевко [24] розкриває сутність сучасних освітніх технологій і їх варіативні класифікації.

Серед різноманітних напрямків нових педагогічних технологій найбільш адекватними висунутим особистісно орієнтованим цілям, з точки зору Є.С.По-лат, є навчання в співробітництві, метод проектів, різнорівневе навчання, навчання в команді [20].

Чільне місце відводять сучасним освітнім технологіям педагогічної творчості С.О.Сисоева[25]; психолого-педагогічному впливу в процесі виховання школярів Н.Є.Щуркова [26]; педагогічним технологіям у навчально-виховному процесі та інноваційним моделям навчання в зарубіжних педагогічних пошуках М.В.Кларін [14] та ін.

Разом з тим слід відзначити, що серед множини викладених психолого-педагогічних наукових ідей з розвитку особистості учня в дослідників не розглядається гармонійний підхід до цього процесу з позицій технологічного підходу як основи педагогічної майстерності вчителя.

Виклад основного матеріалу. Головний стратегічний напрям розвитку світової та вітчизняної системи освіти лежить у площині вирішення проблем розвитку особистості учня та вчителя, технологізації цього процесу. Цій проблемі присвятили свої роботи такі вчені, як А.М.Алексюк, В.І.Бондар, В.В.Гузєєв, І.А.Зязюн, О.Я.Савченко, П.І.Сікорський, А.В.Фурман та інші.

Термін «технологія» походить від грецького *techné* – мистецтво і *logos* – наука, вчення. Тобто «технологія» – це наука про майстерність, мистецтво здійснювати виробничий процес. Технологічний процес завжди

передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів і умов. Поступово зміст поняття «технологія» розширився і став вживатися в інших сферах життя.

Сучасна школа являє собою складну соціально – педагогічну систему – метатехнологію підготовки нового покоління до життя, праці, подальшої професійної підготовки нового покоління до життя, праці, життєкомпетентності, включення в соціальне життя.

У сучасній педагогіці сформувалися різні підходи до процесу навчання і виховання: функціональний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, диференційований, системний, середовищний, філософсько-антропологічний, си-нергетичний, амбівалентний, комплексний, індивідуально-персоніфікований, регіональний.

Розроблено велику кількість концепцій, які охоплюють широкий спектр цілей і задач, спрямованих на розробку окремих аспектів навчання, виховання і розвитку учнів: гуманістичне виховання; особистісно зорієнтоване навчання; всебічний розвиток особистості; розвиток критичного мислення; виховання національної самобутності особистості; розвивальне навчання; виховання вільної особистості, здатної до вільного вибору життєдіяльності; інте-рактивне навчання; особистісно-розвивальне навчання; фізичне та валеоло-гічне виховання; концентроване навчання; стратегії виховання як процесу формування ставлення людини до світу; сегментарне навчання; розвиток творчої особистості.

Розкриємо поняття розвитку особистості. Це складний процес формування особистості як набування індивідом соціальної якості в спілкуванні та спільній діяльності з іншими людьми. Дитина від природи має біологічні передумови для встановлення своєї особистості, які реалізуються в процесі її соціалізації. Набуті при цьому здібності і функції відтворюють в особистості людські властивості і якості, які сформувалися протягом історичного розвитку суспільства. Дитина оволодіває діяльністю з допомогою дорослого. Враховуючи те, чого дитина досягла та навчилася, дорослі організують її діяльність спрямовану на оволодіння знаннями і формами поведінки. Процес виховання є провідним у розвитку особистості. Передумовами розвитку особистості є потреби дигини, які формуються під впливом дорослих. Внутрішні супе-речності, що виникають між новими, зростаючими потребами і наявними спо-собами їх задоволення, стають рушійними силами розвитку особистості. Розвиток особистості – це процес входження індивіда в нове соціальне сере-довище та інтеграція в нього. При входженні індивіда у сприятливе соціальне середовище він проходить три фази свого становлення як особистості:

➤ адаптацію – індивід засвоює норми і цінності та оволодіває відповідними засобами і формами діяльності, чим уподібнюється до інших членів групи;

➤ індивідуалізацію – характеризується виникненням

суперечностей, зумовлених прагненням індивіда проявити себе як індивідуальність – стати не таким, як усі. Невизнання групою на другій фазі важливих для індивіда особистісних якостей може призвести до виникнення в нього агресивності, негативізму, підозрливості. Успішне подолання індивідом цієї фази сприяє розвитку його позитивних особистісних якостей: довіри до людей, доброзичливості, справедливості та взаємоповаги, які закріплюючись, стають провідними в структурі його особистості;

➤ інтеграцію – виникає суперечність між прагненням індивіда до визнання групою його особливостей і відмінностей та бажанням групи прийняти і визнати лише деякі з них, які сприяють її розвитку його особистості. Якщо суперечність не вдається подолати, то виникає дезінтеграція, або витіснення індивіда з групи, його ізоляція.

У сучасній науці вчені вважають, що в житті внаслідок входження в різні групи цей процес багаторазово відтворюється і відповідні новоутворення, поступово трансформуючись і закріплюючись, утворюють стійку особистісну структуру.

Розвиток особистості людини пов'язаний з гармонійним поєднанням. Гармонія – зв'язок, розмірність, структурність. Слово гармонія грецького походження (*harmonia*) означає злагоджену узгодженість частин одного цілого; поєднання, взаємна відповідність якостей, одноставність.

Давньогрецький філософ Платон надавав поняттю «гармонія» соціальне, моральне значення: гармонія як сукупність достоїнств людини – громадянина, що проявляється в її фізичному обліку, вчинках, речах і створюваних нею творах. Арістотель розглядав гармонію як єдність і завершеність цілого, як єдність у різноманітності. Епоха Відродження висунула ідеал гармонійного розвитку людини, яка стала прапором гуманізму. У нашому розумінні «гармонійний розвиток», як форма становлення особистості, виходить із створення таких злагоджено поєднуючих умов у суспільстві і закладах освіти, що забезпечують вільний розвиток людини з позицій духовності та гуманізму, де однією із складових частин цього процесу є творчий потенціал вчителя в творенні і запровадженні психолого-педагогічних технологій.

Гармонійний розвиток особистості учня пов'язаний з навчанням, вихованням та освітою. Предметом навчання є пізнання (інформація, раціональність), предметом виховання – соціальна і психологічна регуляція духовного життя особистості, а предметом освіти – компетентність і грамотність, що свідчить про глибину занурення особи в соціально-культурний досвід людства. Виховання не можна засвоїти чи навіть нав'язати. Його можна передати як досвід духовного життя людської суспільності, що ґрунтується на канонізованих продуктах національної культури і виявляється в гуманних ставленнях, духовних діях, вчинках [22, с.25]. Слід зазначити, що гуманізація розвитку

особистості учня пов'язана з гармонізацією освітніх систем на концептуальному, когнітивному, духовному, технологічному та методичному рівнях є генеральним напрямком розвитку освіти в цілому [18, с.407].

Принцип гармонії означає сприйнятливий поєднання різних, іноді протилежних аспектів. Багаторічні спостереження та ретроспективний аналіз власної практичної діяльності членів педагогічних колективів ЗОСШ№37, ЗОСШ№48, ЗОСШ№78 м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл. переконує, що гармонійно розвинена людина – це людина, в якій оптимально розвинені наступні сфери життєдіяльності: ціннісно – смислова сфера особистості; емоційно-вольова сфера; сфера культури спілкування; інтелектуальна сфера; сфера фізичного і психічного розвитку; духовно–моральна сфера; сфера естетичного та емоційного розвитку; сфера розвитку абстрактного і логічного мислення; розвиток сфери уваги, пам'яті, сприйняття та уявлення; сфера розумового і творчого розвитку; розвиток сфери пізнавальної активності; сфера впевненості в собі.

Вибірково і стисло розглянемо сутність окремих сфер життєдіяльності. За максимально корисні якості особистості у фізичній сфері прийнято ті, що допомагають їй бути здоровою, фізично активною та працездатною, сприяють зміцненню власного здоров'я. Фізичний розвиток включає в себе знання та застосування на практиці комплексу заходів, що сприяють зміцненню здоров'я і покращенню фізичних даних. Рівень фізичної культури включає в себе знання та застосування на практиці комплексу заходів, що сприяють зміцненню здоров'я і покращенню фізичних даних. При використанні наведеного підходу учень, який має досить слабе здоров'я, але прикладає величезні зусилля до його поліпшення, по справедливості отримає більш високий бал, що буде реальним стимулом для подальшого самовдосконалення. Одним з характерних показників рівня розвитку емоційно-вольової сфери людини можна вважати культуру її спілкування, а показником максимальної корисності у цій сфері є здатність до створення і підтримки сприятливого психологічного мікроклімату в колективі. Справжнє спілкування повинне включати в себе елементи глибинного розуміння інших, співчуття.

Щодо інтелектуальної сфери слушно зауважити, що рівень розвитку пам'яті та мислення повинен бути відображений у рівні успішності учня за основною навчальною діяльністю, а кількісною мірою при цьому виступають об'єктивні шкільні оцінки. У нашому випадку більш доцільним видається виявляти динаміку розвитку нестандартного оригінального мислення, а головне – спрямованість цього мислення на користь людині і людству. Мова йде про розвиток творчого потенціалу учня. Творчі працівники в будь-якій галузі являють собою справжнє багатство суспільства, тому виявлення творчих здібностей повинно сприяти справі максимального розвитку їхніх носіїв.

Формування ціннісно-сміслової сфери співвідноситься з моральним і духовним розвитком людини. Щодо морального розвитку слід зазначити, що система цінностей людства на кожному етапі історії співвідноситься з рівнем свідомості, що домінує в тому чи іншому суспільстві. Як наслідок, погляд на моральні норми з часом змінюються. Цілком ймовірно, що розвиток свідомості і в майбутньому буде змінювати погляди людства на систему моральних цінностей. З іншого боку, моральність людини знаходить свій прояв у її взаємовідносинах з колективом, сім'єю і т.д., а важливим і досить стабільним критерієм прояву моральних якостей можна вважати схильність до надання допомоги тому, хто на неї потребує.

Найбільш ефективним критерієм духовного розвитку особистості слід вважати розвиток (розширення) її свідомості в напрямку від егоцентризму до самовіддачі.

Провідними якостями гармонійно розвиненої особистості учня є: організованість, самостійність, творчість, цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, урівноваженість, стриманість, мудрість, відповідальність, сміливість, активність, кмітливість, пунктуальність, дисциплінованість, спостережливість, комунікативність, наявність власної думки, вміння завершувати розпочате, прагнення до знань, допитливість, уміння переконувати, уважність, упевненість у собі, саморегуляційність.

Під час дослідно – експериментальної роботи (ЗОСШ№37, ЗОСШ№48, ЗОСШ№78, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.) з позицій гармонійного розвитку особистості учня примінялись наступні психолого – педагогічні технологічні прийоми, які розвивали певні якості особистості: «Позитивна взаємозалежність» (саморегуляційність, цілеспрямованість); «Вербальна взаємодія» (відповідальність, активність, комунікативність); «Взаємодія підтримки «пліч – о – пліч»» (уміння переконувати, наявність власної думки, вміння завершувати розпочате); «Думай – Працюй у парі – Ділись» (самостійність, організованість, мудрість); «Формуй – Ділись – Слухай – Створи» (кмітливість, дисциплінованість, прагнення до знань); «Скажи і переключайся» (уважність, спостережливість, упевненість в собі); «Зупинись... Починай... Продовжуй» (пунктуальність, рішучість, урівноваженість, стриманість, сміливість); «Мозковий штурм із використанням конвертів» (наполегливість, допитливість); «Важкі ситуації» або «Ситуації з життя» (творчість, цілеспрямованість, наполегливість); «Галерея» (уважність, спостережливість, допитливість); «Лото (складанка)» (активність, спостережливість, комунікативність); «Триступенева інтерв'ю» (комунікативність, активність, допитливість, уміння завершувати розпочате); «Віртуальна схематизація» (творчість, цілеспрямованість). Тезисно розкриємо зміст окремих технологій.

1. «Скажи й переключайся» (С.В.Пивовар, ЗОСШ№37, м. Кривий

Ріг, Дніпропетровська обл.). Скажи й переключайся – кооперативна структура, в якій партнери послідовно дають відповіді на запитання або обговорюють тему дискусії за сигналом (інтервали зміни ролей часом непередбачені). Після того, як тема дискусії визначена, перший партнер (учень) починає давати відповіді на запитання або висловлювати власну позицію стосовно даної теми. Інший партнер в цей час уважно слухає. За сигналом ролі змінюються. Тоді другий партнер відповідає, а перший уважно слухає. Коли відбувається зміна, обо-в'язковим завданням для другого партнера є продовжити (або закінчити) спрямування думки першого партнера перед тим, як представити нові ідеї. Може відбуватися кілька змін протягом періоду часу, визначеного для дискусії.

2. «Важкі ситуації» або «Ситуації з життя» (О.І.Дьоміна, ЗОСШ№78, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.). Однією із технологій ефективного навчання є розв'язання «Важких ситуацій» або «Ситуацій з життя». «Ситуації з життя» є та технологія навчання, яку можна використовувати і як дискусію в групі, і як групове домашнє завдання, і як засіб оцінювання. «Ситуації з життя» сприяють розвитку таких навичок: уміння окреслювати проблему, аналізувати дані та оцінювати інформацію, здійснювати оцінку та ухвалювати рішення, презентувати свій аналіз у переконливій формі. «Ситуації з життя» дають можливість учням продемонструвати розуміння і засвоєння змісту навчального матеріалу (в даному випадку – як долати конфліктні ситуації), дозволяють учням застосовувати на практиці психологічні знання й сприяють створенню команди.

3. «Формулой – ділись – слухай – створи» (Л.Ю.Сушко, ЗОСШ№48, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.). Члени команди спочатку особисто формулюють відповіді, кожен проговорює свої відповіді вголос (ділиться) та слухає формулювання інших. Потім разом створюють повну відповідь або перспективу за допомогою обговорення та розроблення (уточнення). Впро-вадження сфокусованих, короточасних цільових розмов серед учнів, неформальних кооперованих навчальних структур, таких як Думай – Працюй у парі – Ділись та Формулой – Ділись – Слухай – Створи дає можливість створювати вже на початку кооперовані рівні стосунки між учнями. Коли учні почнуть учитися працювати спільно над більш складними груповими завданнями, ці неформальні структури можуть бути використані для полегшення групової взаємодії.

На основі багаторічних спостережень членів педагогічних колективів ЗОСШ№37, ЗОСШ№48, ЗОСШ№78 м. Кривого Рогу, Дніпропетровської обл. виявлено основні особистісні якості життєвої компетентності людини: альтруїзм, безкорисність, великодушність, гуманність, делікатність, демократичність, доброта, довіра, життєрадісність, винахідливість, невимушеність, уважність, милосердя, мудрість, мужність, наполегливість, спокійність, оптимізм, дотепність, відповідальність, позитивізм, поступливість, енергійність, розсудливість, рішучість, скромність,

справедливість, кміпливість, стійкість, переконаність, терплячість, впевненість, захопленість, завзятість, цілеспрямованість, добродійність, чарівність, щедрість, делікатність, гумористичність.

Під час дослідно – експериментальної роботи у вищеперерахованих школах з позицій гармонійного розвитку особистості формувались в учнів якості життєвої компетентності за допомогою слідуючих технологічних виховних заходів і тренінгів: «Життя прожити – не поле перейти» (довіра, доброта, милосердя, цілеспрямованість, мужність, рішучість); «Учись учитися» (відповідальність, розсудливість, наполегливість, захопленість); «Я тобі довіряю...» (довіра, уважність, гуманність, переконливість); «Нам добре разом» (довіра, добродійність, оптимізм, великодушність, альтруїзм); «Люди в інфор-маційному просторі» (життєрадісність, позитивізм, безкорисність); «Скажи мені, чи є у тебе друзі, і я скажу, хто ти» (делікатність, демократичність, поступливість, чарівність, щедрість); «Розвиваємо комунікативні навички» (гумористичність, пунктуальність, винахідливість, невимушеність); «Вчимося бути командою» (спокійність, дотепність, енергійність, діловитість, передбачливість, стійкість, завзятість, скромність); «Пошук схожостей» (мудрість, кміпливість, переконаність); «Неймовірна ситуація» (терплячість, справедливість, мудрість). Тезисно розкриємо зміст однієї технології із множини перерахованих.

«Неймовірна ситуація» (І.І.Кавун, ЗОСШ№37, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл.). Учасникам пропонується поміркувати над якою – небудь уявляючою ситуацією, наставання якої неможливо або аж надто неможливо. Їх завдання – уявити, що така ситуація все – таки відбулася, запропонувати як можна більше наслідків для людства, до яких може привести її наставання. Вправа виконується в підгрупах по 3-5 осіб, час роботи дається із розрахунку 5-6 хвилин на одну ситуацію.

Ця технологія розвиває в учнів гнучкість, оригінальність мислення; розвиває терплячість, мудрість; також тренує вміння висувати і відстоювати ідеї в командній роботі, дотримуватися справедливості.

Для ефективного гармонійного розвитку особистості школяра вчитель повинен мати такі провідні якості своєї особистості: великодушність, довіра до людей, тактовність, співчуття, турбота про людей, доброта, сердечність, щирість, доброзичливість, відвертість, вміння розуміти інших, ввічливість, дружбе-любність, надійність, правдивість.

Творчий потенціал учителя буде зростати з позицій гармонійного розвитку особистості при тій умові, коли педагог буде володіти такими професійними якостями: майстерністю організації педагогічної взаємодії на уроці; комунікативними якостями професійного мовлення; акторською майстерністю в педагогічній діяльності; майстерністю в керуванні своїм психічним самопочуттям; технікою мови; педагогічним тактом; увагою та спостережливістю; переконуючим впливом і навіюванням; прийомами

педагогічної техніки; ефективно налагодити комунікативні стосунки з учнями їх батьками та коле-гами по роботі.

Педагогічна майстерність педагогів ЗОСШ№37, ЗОСШ№48, ЗОСШ№78 м. Кривого Рогу, Дніпропетровської обл. вдосконалювалась з огляду на гармонійний розвиток учня через творчі групи, екіпажі, бригади, ланки тощо. У плануванні, організації й аналізі діяльності брали участь усі члени педколекти-ву. Організовувалась діяльність: на рівні мікроколективу (3-10 осіб), де кожен пропонує, обговорює, діє; на рівні всього колективу, де пропонують, обгово-рюють, представники кожного мікроколективу чи окремі мікроколективи. Мі-кроколективи були постійними і тимчасовими. Основа розподілу була різною (за інтересами, за бажанням). Створювались та вдосконалювались психолого – педагогічні технології з розвитку та регуляції особистості школярів. Усе це створювало взаємопідсилюючу систему гармонійного розвитку особистості людини.

Висновки. Гармонійний розвиток особистості людини – надійна основа прогресивного зростання суспільства, нації, запорука щасливого майбутнього України. Гармонія розвитку є стратегічною основою формування життєвої компетентності особистості учня; рушійною силою становлення творчого по-тенціалу вчителя; джерелом творення ефективних психолого – педагогічних технологій; об'єднуючим фактором зусиль педагогічного колективу, мето-дичної служби навчального закладу та позашкільних освітніх установ у ство-ренні гармонійного процесу навчання і виховання.

Перспективи педагогічних розвідок вбачаємо в дослідженні управлінських впливів у досягненні гармонії духовно – інтелектуальних взаємин серед учасників навчально – виховного процесу (педагогічний, учнівський та батьківський колективи навчального закладу; педагогічні колективи позашкільних освітніх установ і методичних служб) з позицій гуманізації як основи розвитку гармонійної та освіченої людини майбутнього. Це слугуватиме фундаментом для прогресивної трансформації нової системи освіти в суспільстві.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково – метод. посібник / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204с.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: под редакцией Д.И. Фельдштейна/ Вступительная статья Д.И. Фельдштейна, 2-е изд. /Л.И. Божович. – М. : Изд – во «Ин – т практ. психол.», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352с.
3. Бугрій О.В. Якість освіти в аспекті розвиваючої функції навчання / О.В. Бугрій // Педа-гогіка вищої та середньої школи : збірник наукових праць. – Вип. №24 / гол. ред. Буряк В.К. – Кривий Ріг : КДПУ. – С.255 – 261.
4. Буряк В.К. Деякі методологічні питання розвиваючого навчання // Педагогіка вищої та середньої школи : збірник наукових праць / В.К. Буряк. – Вип. №24 /гол. ред. Буряк В.К. – Кривий Ріг : КДПУ. – С. 250 – 255.
5. Буряк В.К. Педагогічна культура: теоретико – методологічний аспект:

- [монографія] / В.К. Буряк. – К. : «Деміур», 2005. – 232с.
6. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (Дидактичний аспект) / Ю.В. Васьков. – Х. : Скорпіон, 2000. – 120с.
 7. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций / Лев Семенович Выготский. – М., 1960. – 459с.
 8. Выготский Л.С. Собрание сочинений. – М., 1991. – Т.1. – С.415.
 9. Гапоненко Л.О. Рефлексивне спілкування як умова розвитку особистості : монографія / Л.О. Гапоненко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – 203с.
 10. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения / В.В. Давыдов // Педагогика. – 1995. – №1. – С. 18-25.
 11. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
 12. Зайченко І.В. Деякі проблеми розвитку української національної школи в педагогічній спадщині С.Русової / І.В. Зайченко // Вісник акад. пед. наук України. – 1993. – №4. – С. 135-140.
 13. Занков Л.В. Избранные педагогические труды / Л.В. Занков. – М., 1990. – 480с.
 14. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике / М.В. Кларин. – М., 1975. – 340с.
 15. Концепція загальної середньої освіти (12 – річна школа) // Педагогічна газета. – 2002. – №1(91).
 16. Леонтьев Д.А. Внутренний мир личности / Д.А. Леонтьев // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 372-377.
 17. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. ; за ред. О.М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2004. – 256с.
 18. Остапчук О.Є. Концептуальні основи гармонізації освітніх систем в контексті професійної підготовки майбутнього учителя / О.Є.Остапчук// Педагогіка вищої та середньої школи : збірник наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2009. – Вип.25. – С.407.
 19. Песталоцци И.Г. Памятная записка парижским друзьям о сущности и цели метода // Избр. соч.: В 2т. – М., 1981. – Т.1. – С.222.
 20. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат. — М. : Accademia, 2005. – 276с.
 21. Пряникова В.Г. История образования и педагогической мысли. Учебник – справочник / В.Г. Пряникова, З.И. Равкин. – М. : Новая школа. – 1994. – 96с.
 22. Рева Ю.В. Духовний контекст модульно – розвивальної системи навчання, виховання й освіти / Ю.В.Рева // Педагогіка вищої та середньої школи : збірник наукових праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – Вип.17. – С.25.
 23. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 430с.
 24. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учебное пособие для пед. вузов и ин-тов повышения квалификации / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 386с.
 25. Сисоева С.О. Технології педагогічної творчості в системі освітніх технологій / С.О. Сисоева // Освітні технології у школі та вузі – К. : ІЗМН, 1998. – С.287-393.
 26. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология (педагогическое воздействие в процессе воспитания школьников) / Н.Е. Щуркова. – М., 1989. – С.3.
 27. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д.Б. Эльконин. – М., 1989. – 465с.
 28. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – №2. – С.17-23.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2010 р.